

قواعد فقهی خانواده

www.ketab.ir
بیلا ثمنی

نشر ادیان

۱۳۹۹

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ

عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

(حجرات: ۱۳)

سرشناسه	: ثمنی، لیل، ۱۳۵۶
عنوان و نام پدیدآور	: قواعد فقهی خانواده / لیل ثمنی
عنوان قرار دادی	: ایران، قوانین و احکام.
مشخصات نشر	: قم : نشر ادیان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۰ ص.
فروست	: نشر ادیان؛ ۱۹۵.
شابک	: 978-600-7598-79-5
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۶۰-۱۶۳].
موضوع	: حقوق خانواده (فقه) — ایران.
موضوع	: Domestic relations (Islamic law) -- Iran
رده بندی کنگره	: ۹ ق ۸ / ۱۸۹ BP.
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۴۴۳۶۹۸
کد پیگیری	: ۷۴۴۳۳۰

قم، پردیسان، ویرای روی مسجده امام صادق (ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب.

تلفن: ۱۳ - ۲۶۱۰۲۸۰ (۰۲۵) ۳۲۸۰۳۱۷۱

تلفکس مرکز پخش و فروش: ۳۲۸۰۳۶۵۲ (۰۲۵)

فروشگاه اینترنتی:

www.urda.ac.ir

www.Adyanpub.com

قواعد فقهی خانواده

• تألیف: لیلا ثمنی (عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء)

• ناشر: نشر ادیان

• نوبت چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۹

• طراح: مهدی محمدی شجاعی، شهرام بردبار

• صفحه آرائی: نگار رئوفی

• چاپ: موسسه بوستان کتاب

• شمارگان: ۵۰۰ نسخه

• مرجع قیمت: وبسایت رسمی انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب

• شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۹۸-۷۹-۵

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فوکی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

درآمد.....	۱۳

بخش اول: کلیات

درس اول: کلیات قواعد فقهی.....	۱۹
تعریف فقه.....	۱۹
تعریف قاعده فقهی.....	۲۰
تقسیمات قواعد فقهی.....	۲۱
تاریخچه تدوین کتب قواعد فقهی.....	۲۲
تمرین و پژوهش.....	۲۴
منابع پژوهشی و مطالعاتی.....	۲۴

درس دوم: کلیات قواعد فقهی خانواده.....

تعریف قواعد فقهی خانواده.....	۲۷
اهمیت قواعد فقهی خانواده.....	۲۸
ضرورت آشنایی دانشجویان مطالعات خانواده با قواعد فقهی خانواده.....	۳۰
ساختار کتاب و وجه تمایز آن.....	۳۱
تمرین و پژوهش.....	۳۲

بخش دوم: قواعد فقهی عام خانواده

۳۵	درس سوم: قاعده لاضرر
۳۵	تعریف قاعده لاضرر
۳۶	مستندات قاعده لاضرر
۳۹	تحلیل واژگان قاعده لاضرر
۴۰	کاربرد قاعده لاضرر در حقوق خانواده
۴۲	تمرین و پژوهش
۴۲	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده لاضرر
۴۵	درس چهارم: قاعده لاجرح
۴۵	تعریف قاعده لاجرح
۴۷	مستندات قاعده لاجرح
۴۸	شرایط جریان قاعده لاجرح
۴۹	تفاوت قواعد لاضرر و لاجرح
۵۰	کاربرد قاعده لاجرح در حقوق خانواده
۵۱	تمرین و پژوهش
۵۲	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده لاجرح
۵۵	درس پنجم: قاعده شروط
۵۵	تعریف قاعده شروط
۵۶	اقسام شرط
۵۸	مستندات قاعده شروط
۵۹	شرایط صحت شرط
۶۱	مفسد بودن شرط فاسد
۶۱	کاربرد قاعده شروط در حقوق خانواده
۶۴	تمرین و پژوهش
۶۵	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده شروط
۶۷	درس ششم: قاعده ولایت حاکم بر ممتنع

۶۷	تعریف قاعده ولایت حاکم بر ممتنع
۶۹	مستندات قاعده ولایت حاکم بر ممتنع
۷۱	شرایط اجرای قاعده ولایت حاکم بر ممتنع
۷۲	کاربرد قاعده در حقوق خانواده
۷۴	تمرین و پژوهش
۷۴	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده ولایت حاکم بر ممتنع
۷۷	درس هفتم: قاعده غرور
۷۷	تعریف قاعده غرور
۷۸	مستندات قاعده غرور
۷۹	شرایط اجرای قاعده غرور
۸۰	کاربرد قاعده در حقوق خانواده
۸۰	تمرین و پژوهش
۸۱	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده غرور
۸۳	درس هشتم: قاعده احسان
۸۳	تعریف قاعده احسان
۸۴	شرایط اجرای قاعده احسان
۸۶	مستندات قاعده احسان
۸۸	تعارض قاعده احسان با قاعده ضمان
۸۸	کاربرد قاعده احسان در حقوق خانواده
۸۹	تمرین و پژوهش
۹۰	منابع پژوهش و مطالعاتی قاعده احسان
۹۳	درس نهم: قاعده لزوم
۹۳	تعریف قاعده لزوم
۹۵	مستندات قاعده لزوم
۹۶	کاربرد قاعده لزوم در حقوق خانواده
۹۶	تمرین و پژوهش
۹۶	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده لزوم

۹۹	درس دهم: قاعده صحت
۹۹	تعریف قاعده صحت
۱۰۱	مستندات قاعده صحت
۱۰۲	کاربرد قاعده صحت در حقوق خانواده
۱۰۳	تمرین و پژوهش
۱۰۴	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده صحت
۱۰۷	درس یازدهم: قاعده احترام
۱۰۷	تعریف قاعده احترام
۱۰۸	مستندات قاعده احترام
۱۱۰	کاربرد قاعده در حقوق خانواده
۱۱۱	تمرین و پژوهش
۱۱۲	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده احترام
۱۱۳	درس دوازدهم: قاعده اقدام
۱۱۳	تعریف قاعده اقدام
۱۱۴	تعارض اقدام و لاضرر
۱۱۵	مستندات قاعده اقدام
۱۱۶	کاربرد قاعده اقدام در حقوق خانواده و زنان
۱۱۷	تمرین و پژوهش
۱۱۷	منابع پژوهشی و مطالعاتی قاعده اقدام
۱۱۹	درس سیزدهم: تبعیت عقد از قصد
۱۱۹	تعریف قاعده تبعیت عقد از قصد
۱۲۰	شرط اجرای قاعده تبعیت عقد از قصد
۱۲۲	مستندات قاعده تبعیت عقد از قصد
۱۲۳	کاربرد قاعده در حقوق و خانواده
۱۲۴	تمرین و پژوهش
۱۲۵	منابع تحقیقاتی و مطالعاتی قاعده تبعیت عقد از قصد

درآمد

حمد مخصوص خدایی است که دیده‌ی بینندگان از دیدنش قاصر و اندیشه و فهم وصف‌کنندگان از وصفش عاجز است. خداوندی که بندگان را در مسیر محبت و عشق به خود برانگیخت و هیچ‌یک از موجودات هستی از حدودی که برای آنان معین فرموده، قدمی پیش و پس نتوانند نهاد. (فرازهایی از دعای اول صحیفه سجادیه)

به لطف و عنایت خداوند توفیقی حاصل شد تا قدمی در راستای رفع نیاز و حل مشکل دانشجویان عزیز در دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان و خانواده در راستای آشنایی با قواعد فقهی خانواده برداشته شود. در این خصوص به دلیل فقد منبع مطابق با سرفصل وزارت علوم، ناگزیر استاد و دانشجو به منابع موجود قواعد فقهی رجوع می‌کنند که با بیان مطالب تخصصی فقهی و اصولی به تشریح جوانب مختلف قواعد فقهی پرداخته‌اند. در این منابع قواعد فقهی بصورت مبسوط و عمیق و با بیان دیدگاه‌های مختلف موجود میان فقها و اصولیون مورد بررسی قرار گرفته است و با توجه به اینکه قواعد

فقهی بدون نظر به کاربرد آن‌ها در خانواده معرفی شده‌اند، ناظر به تخصص و نیاز دانشجویان این رشته نیست. همچنین قواعد فقهی مربوط به خانواده در سراسر جلد‌های چندگانه کتاب‌ها پراکنده است که این امر تهیه و دسترسی دانشجویان به متن همه‌ی جلد‌های کتاب را با مشکل روبرو می‌کند. درحالی‌که دانشجویان مطالعات زنان لازم است به صورت اجمالی با مفهوم و منشأ قواعد فقهی که در خانواده کاربرد دارند، آشنا شوند و بتوانند آن را در امور مربوط به خانواده اجرا کنند.

از این‌رو پس از سال‌ها تدریس قواعد فقه خانواده در دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد مطالعات زنان و خانواده، به نظر رسید که لازم است کتابی در این خصوص متناسب با سرفصل مصوب وزارت علوم به‌صورت درس‌نامه تدوین شود تا دانشجویان توانایی انجام نقش علمی خود را در رشد دانش‌اندوزی و به‌کارگیری آن و آمادگی برای مراحل بالای تدریس و پژوهش پیدا کنند.

مهم‌ترین دلیل برای انتخاب این موضوع و تالیف کتاب، ضرورت جایگزینی آن بجای کتاب‌های موجود، در نظر گرفتن پیشینه و اهداف علمی موردنظر از تحصیلات دانشجویان رشته مطالعات زنان و خانواده بخصوص در مقطع کارشناسی ارشد است. دانشجویان این رشته غالباً دارای گرایش‌های غیر مرتبط با دروس فقهی و حقوقی در مقطع کارشناسی و یا دیپلم هستند. با این حال دروس این رشته در هر دو گرایش و بخصوص در گرایش «حقوق زن در اسلام» عمده‌تأ فقهی و حقوقی است. از طرفی یکی از مهم‌ترین اهدافی که از خروجی‌های این رشته انتظار می‌رود، توان تحقیق و پژوهش در حوزه حقوق زنان است؛ زیرا حداقل انتظار از فارغ‌التحصیل این رشته امکان شناخت شبهات و سؤالات پیرامون حقوق و جایگاه زن در اسلام و ایران است. برخی دیگر از دروس این رشته جامعه‌شناسی و روانشناسی مرتبط با زنان است که این ظرفیت‌ها نیز می‌تواند به شایستگی در راستای شناخت مسائل و

مشکلات روانی اجتماعی زنان و پیشنهاد اصلاح آن از طرق مختلف از جمله تدوین یا اصلاح قوانین بکار گرفته شود.

شناخت قواعد فقهی زنان و خانواده با روشی کاملاً واضح و بایانی بسیار ساده می‌تواند زمینه‌ی آشنایی با فقه اسلامی، مواد قانونی و نحوه تطبیق موارد با قواعد فقهی و فهم و ارائه استدلال در خصوص مسائل و شبهات زنان و خانواده را تسهیل نماید. لذا در این کتاب سعی شده به آسان‌ترین بیان و ساده‌ترین شیوه، قواعد فقهی زنان و خانواده تبیین و توضیح داده شوند.

از حیث درس‌نامه بودن، می‌توان گفت این کتاب سابقه نداشته و می‌تواند برای بسیاری از اساتید و دانشجویان به‌عنوان منبع آموزشی محسوب شود. همچنین به جهت معرفی منابع تحقیقاتی فقهی، حقوقی در کتب قدیم و جدید و مقالات علمی پژوهشی معتبر می‌تواند منبع پژوهشی خوبی برای دانشجویان علاقه‌مند تلقی شود.

گزینش دروس برای ارائه در کلاس‌ها با توجه به عواملی همچون مطابقت داشتن با سرفصل کارشناسی و کارشناسی ارشد، تعداد جلسات ترم، کشش دانشجویان، سابقه آشنایی آنان با قواعد فقهی احساس نیاز دانشجویان به یادگیری قواعد فقهی؛ به تشخیص استاد واگذار شده و قابلیت گزینش انتخاب دارد.

لیلا ثمنی

(مهرماه ۹۹)